

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÉS
A MAGYAR JOGTUDOMÁNY

ÍRTA

MAGYARY GÉZA

A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA RENDES TAGJA

(BEMUTATTA A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁNAK
1925. DECEMBER 21-ÉN TARTOTT ÖSSZES ÜLÉSÉBEN)

BUDAPEST

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1926

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÉS
A MAGYAR JOGTUDOMÁNY

ÍRTA

MAGYARY GÉZA

A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA RENDES TAGJA

(BEMUTATTA A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁNAK
1925. DECEMBER 21-ÉN TARTOTT ÖSSZES ÜLÉSÉBEN)

BUDAPEST

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1926

I.

Midőn az a kérdés áll előttünk, hogy alapítása óta a Magyar Tudományos Akadémia milyen befolyást gyakorolt a magyar jogtudományra, előbb rövid pillantást kell vetnünk a korábbi időre.

Jogtudományunk az Akadémia alapítása előtt elég számottevő volt, erős nemzeti szellem is hatotta át, de nem volt — magyar. Művelői igen csekély kivétellel a latin nyelvet használták. Amint egész közéletünk, a törvényhozás, az igazságszolgáltatás, a kormányzat, a közép- és felső oktatás nyelve a latin volt, éppúgy latin volt jogtudományunk nyelve is.

Az ezen korbeli jogi irodalmunknak legjelentősebb terméke Verbőczy *Hármaskönyve*. Nem egyhamar találunk példát a világirodalomban arra, hogy egy jogi munka, amely törvénynek készült ugyan, de törvénnyé nem lett, a jogi műveltségre oly kizárólagos s az állami életre is oly döntő befolyást gyakorolt volna, mint nálunk a *Hármaskönyv*. Egész jogirodalmunk több századon át ennek a munkának eszmekörében mozgott. A gyakorlatban pedig megdönthetetlen tekintély, jogforrás gyanánt szerepelt. Mikor az ország a mohácsi vész után darabokra tört, egységét a nemzet szellemében s jogéletünk gyakorlatában a *Hármaskönyv* tartotta fenn. Ez a latin nyelvű jogi műveltségünk sok kiváló jogtudóst adott az országnak. Kitionich, Szegedy, Huszty, Kovachich M. Gy., Kelemen, Kövy, Frank, Bartal, gróf Cziráky Antal, Virozsil, Szlemenics a legjelesebbek, akiknek emlékét az utókor is legnagyobb tisztelettel veszi körül.

Verbőczy *Hármaskönyvén* felépült jogtudományunk a rendi államszervezetnek jogtudománya. A *Hármaskönyv* a maga idejében demokratikus alkotás, mert mikor az oligar-

chia leghatalmasabb volt, hirdette és át is vitte a köztudatba a magyar nemesség egységét, sőt még a nem nemesi jogot, a városok és a jobbágyok jogát is felölelte. A mű tehát a rendekre tagozott egész magyar nemzetnek jogát dolgozta fel. Ezen a nyomon haladtak jogtudományunk későbbi művelői kivétel nélkül. Kétségtelen azonban, hogy ez a szellem a XVIII. század vége óta uralomra jutott áramlatoknak többé nem felelt meg. Az az irányzat, amely a *Hármaskönyv* idejében még demokratikusnak volt mondható, a XVIII. század végén s azontúl már a meghaladott megmerevedés képét tárja elénk.

Mikor tehát az Akadémia megszületett, volt egy idegen nyelvű és a kor szellemének többé meg nem felelő jogtudományunk. Az Akadémia mind a két irányban változást idéz elő jogtudományunk fejlődésében. Az Akadémia behatása alatt jogtudományunk magyarra lett s bekapcsolódott a kor reformmozgalmaiba. Ez Akadémiánk döntő befolyása a magyar jogtudományra.

Ez természetesen nem történt egy csapásra s különösen nem a nélkül, hogy jogtudományunk a történeti jogfejlődéssel való kapcsolatát elvesztette volna.

De a későbbi évtizedekben is az Akadémia irányító befolyást gyakorolt jogtudományunk fejlődésére azáltal, hogy az ő tagjai közé tartoztak azok a férfiak, akik a magyar jogtudományt legjobban vitték előre, akiknek legnagyobb részük van abban, hogy jogtudományunk rövid idő alatt a tökély magas fokára emelkedett.

Ezt kívánja főbb vonásokban kimutatni tanulmányom, mely egyszersmind jogtudományunk egyes fejlődési szakait is megvilágítani törekszik.

II.

A magyar nemzetnek 1825-től 1848-ig terjedő rövid korszaka történetének legszebb, legjelentősebb évei közé tartozik. A felébredés korszaka ez, hosszú, dermedt álmából. Midőn nyugaton a magyar nemzet körül már minden megváltozott: nemzeti műveltség, jogegyenlőségén alapuló demo-

kratikus államszervezet vált uralkodóvá, a magyar nemzet még mindig a régi szellem és a régi államszervezet formáiban élt. Talán soha sem volt nagyobb elmaradottságunk a nyugati műveltségtől, mint ekkor. Nagy volt a veszedelem, amely ebből a magyar nemzetet fenyegette. Menthetetlenül elpusztul, ha fel nem ébred és nem pótolja gyorsan azt, amit mulasztott. A gondviselés ezzel az alkalommal is adott neki kiváló férfiakat, akik felébresztették s átvezették a haladás útjára. A természet szinte pompázott bőkezűségében. Még soha sem adott a magyar nemzetnek egyszerre annyi lángészt, tehetséget, államférfiút és önzetlen szilárd jellemet, mint ebben a rövid korszakban. Ők öntöttek a nemzetbe nemzeti tartalmat s ők készítették elő a nemzet államéletének demokratikus átalakulását.

Az Akadémia hivatásánál fogva élére áll annak a mozgalomnak, amely a magyar nemzetnek magyar műveltséget kívánt nyújtani. És leginkább az ő tagjai sorából kerültek ki azok a férfiak, akik a nemzet jogrendjét és államszervezetét megreformálni és demokratikussá óhajtották tenni. Ebből a célból nagyon intenzív és rendkívül sikeres irodalmi tevékenységet fejtettek ki, melyet legtalálóbban jogi irodalmunk reformkorszakának lehet nevezni.

Az Akadémia saját működésében nem állott a reformmozgalmak élére. Ez nem is volt hivatása. Feladata volt a tudományt művelni magyar nyelven, így a jogtudományt is általában és nem csupán annak egyik-másik irányát. Működésében jogtörténeti kérdések épp oly nagy szerepet játszanak, mint jogrendszerünk átalakítására irányuló reformeszmék. Mindazáltal kétségtelen, hogy az Akadémia tagjai, különösen jogász tagjai fejtették ki a legintenzívebb s az ország sorsára egyenesen döntő tevékenységet jogrendszerünk átalakítása körül.

Jogi reform-irodalmunk megindítója nem más, mint a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István. Miután a *Hítel*-ben és a *Világban* már kifejtette volt a reformok szükségét, elérkezettnek látta az időt, hogy azokat szabatosabban és áttekinthetőbb formában összefoglalja. Így jött létre 1833-ban a *Stadium*, az első magyar nyelvű jogi munka, amely

egész jogi életünk reformját felöleli. Azok az alapeszmék, amelyek az ő «XII törvényét» áthatják: az ősiség eltörlése, a szabad vagyonszerzés, a vagyon szabad megterhelése, a törvény előtti egyenlőség, az egyenlő teherviselés, a hatóságok, különösen a bíróságok eljárásának nyilvánossága, ma már jogéletünk elidegeníthetlen alkatrészei közé tartoznak. Gróf Széchenyi István nem volt hivatásos jogász, de mégis ő írta az első magyar jogi reformmunkát s a prófétalélek ihlettségével helyesen megjelölte azokat a reformokat, melyek jogrendszerünkben megvalósítandók, ha nemzetünket az elpusztulástól meg akarjuk menteni.

A *Stadium* igen mély benyomást gyakorolt a lelkekre s az ország legkiválóbb szellemeit sorakoztatta jogi reformirodalmunk táborába. A megvitatás központjába az ország legégetőbb kérdései kerültek. Elsősorban a büntetőjog, különösen pedig büntetési rendszerünk reformja. S ez érthető is, mert elmaradottságunk a büntetőjog terén a legnagyobb volt. Börtöneink a bűnözés, az elzűllés és a ragályos betegségek vészes tanyái voltak. Nemesebb érzésű embereknek nem volt nehéz abban megegyezni, hogy a javítás munkáját itt kell megkezdeni. További nagy kérdések voltak a centralizáció s a parlamenti kormányrendszer, az ősiség eltörlése, a jobbágyság felszabadítása és az egyenlő teherviselés. Mindezek a kérdések részint értekezésekben, részint a napi sajtóban voltak megvitatás tárgyai. E kor jogi reformirodalmának erős publicisztikai jellege van s benső kapcsolatban áll a napi sajtóval. Mindazáltal mégis be kell állítanunk jogi irodalmunk történeti fejlődési menetébe, mert jogi és állami életünk átalakításának egyik legfontosabb tényezője volt.

E kor jogászai közt első helyen, valamennyit magasan túlszárnyalva, történelmünk legnagyobb jogászelméje, Deák Ferenc áll. A mai kor emberének alig van teljes fogalma arról, hogy nemzetünknek ez a gondviselésszerű alakja mily nagy tekintély volt kortársai előtt s mily nagy volt az a tisztelet, mellyel őt első fellépésétől kezdve körülvették. Az Akadémia már 1839-ben sietett őt tiszteleti tagjává megválasztani s azóta nemcsak hogy meleg érdeklődést tanúsított az Akadémia tudományos törekvései iránt, hanem sokszor igen

élénken vett részt ügyeinek intézésében is. Deák Ferenc azonban ebben a korszakban nem fejtett ki irodalmi tevékenységet. Ő gyakorlati államférfiú volt s minden erejét törvényalkotási munkára fordította. Legnagyobb törvényelőkészítő alkotása az 1843-ban bemutatott törvényjavaslatai büntetőjogunk tárgyában. E munkálatok előzményei, keletkezése, szelleme annyira ismereteseek, hogy nem szükséges róluk bővebben szólanom. Itt csak azt kell kiemelni, hogy e javaslatok Deák Ferencnek egészen egyéni alkotásai. Eredetiségüket a külföldi kritika is elismerte; a bennük nyilatkozó mélységes jogász szellemet és nemes emberszeretetet pedig általában magasztalták. Jogi irodalmunk minden időben legértékesebb termékei közé fogja számítani e munkálatokat.¹ A javaslatok elkészítésénél legkiválóbb jogászaink és államférfiaink működtek közre s azok egyúttal fényes bizonyítást tesznek akkori jogtudományunk emelkedett szelleméről. Az Akadémia jogi irodalmunk körül igen nagy érdemet szerzett, hogy ezeket a javaslatokat előmunkálataikkal együtt kiadta.²

Mindjárt Deák Ferenc mellé ide kell iktatnom Szalay László nevét, a közismert, nagynevű történetírót. A büntetőjavaslat kidolgozásában Deák Ferencnek legbuzgóbb és legértékesebb munkatársa volt. Főleg azonban azért kell őt jogi reformirodalmunk munkásainak élére állítanom, mert mint jogi író valamennyi közt a legszakszerűbb volt. Jogi képzettsége és jogász tehetsége egyaránt kiváló. Az Akadémia őt már 1839-ben tagjai közé választotta, hol székét egy nagy figyelmet keltő értekezéssel foglalta el, melyben Kollár Ferencet mint publicisztát méltatta.³ Ebben az értekezésében egyúttal jogtudományunknak mélyreható kritikáját

¹ Beható és nagyon értékes méltatásukat nyújtja Balogh Jenő rendszeres munkájának: *Magyar bünvádi eljárási jog*. 1901. I. kötetében. 412—416.

² Az 1843-iki *Büntető Javaslatok anyaggyűjteménye* I—IV. k. A Magyar Tud. Akadémia megbízásából szerkesztette Fayer László 1896—1902. Ő egyúttal kitűnő bevezést írt hozzájuk.

³ Kollár Ferenc mint publicista. *Publicistai Dolgozatok* I. 1847. 1—17.

adta. Többi jogi munkái azonban kizárólag a reform eszméjének voltak szentelve. Így 1840-ben a *Budapesti Szemlében* a codificatióról¹ értekezik. Ez az értekezés oly nagy jogi tudásra és mély belátásra vall, hogy ma is a legnagyobb haszonnal olvasható. Ő elsőnek használja irodalmunkban a codificatio elnevezést, mely későbbi jogéletünkben oly nagy szerephez jutott. Ebben az értekezésében egész vonalon sürgeti jogunknak törvényhozási átalakítását. Egy évvel később (1841) *A büntető eljárásról, különös tekintettel az esküdt-székekre*² című munkáját bocsátotta közre, mely igen nagy befolyással volt a büntetőjogi javaslat kidolgozására. Méltán sorakozik jogtudományi munkáihoz *Szónokok és statusférjak* című kötete is, melyet az Akadémia nagy jutalommal tüntetett ki. Több kisebb büntetőjogi és egyéb tárgyú cikkét, melyek először a *Pesti Hírlapban* jelentek meg, szintén *Publicistai Dolgozatok* című kötetében találjuk összegyűjtve. Nevét jogirodalmunk terén azáltal is emlékezetessé tette, hogy ő alapította az első magyar jogi folyóiratot *Themis* cím alatt, mely azonban rövidesen megszűnt.³

Jogi irodalmunk reformkorszakának legkimagaslóbb alakja báró Eötvös József. Míg Deák Ferenc a gyakorlati politika embere volt, addig Eötvös a reformok bölcséleti átgondolásában és irodalmi előkészítésében volt utólérhetlen. A nemzet demokratikus átalakításának törhetlen meggyőződésű s a világirodalomban páratlanul sokoldalú híve. A szépirodalmat éppúgy felhasználja reformeszméinek megvalósítására, mint azok legközvetlenebb eszközét, a publicisztikát. *A Falu Jegyzője*, mely ma is kedves olvasmányunk, csakúgy reformeszméi szolgálatában áll, mint bármely más publicisztikai alkotása. Irodalmi tevékenysége két irányban halad.⁴ Először is bekapcsolódik a büntetőjogunk átalakítására

¹ L. még *Pub. Dolg.* I. 21—30.

² *Pub. Dolg.* I. 105—173.

³ A folyóirat 1837-ben indult meg, de már 1839-ben megszűnt. Három füzet jelent meg belőle. A szerzőn kívül a főbb cikkeket Pulszky Ferenc és Trefort Ágost írták.

Báró Eötvös József összes munkái I—XX. kötet. Sajtó alá rendezte és a legutolsó kötet végén kitűnő jellemrajzzal ellátta Voinovich Géza. 1903.

irányuló mozgalomba. Ennek szolgálatában állanak *Vélemény a fogházjavítás ügyében és Büntetőrendszerünk javítása* című tanulmányai. Azután pedig a központi parlamentáris kormányrendszer érdekében fejt ki igen élénk irodalmi tevékenységet. Vezére a centralistáknak, amely csoport tagjai a nemzetnek legértékesebb jogi nevelői voltak, mert ők ismertették meg vele az új államszervezet eszméit. Báró Eötvös József ebbe az eszmekörbe eső cikkeit *Reform* cím alatt egy kötetben foglalta rendszerbe. Ez a kötet báró Eötvös Józsefnek legértékesebb jogi műve 1848 előtti időből. Szabatosan és ellenállhatatlan logikával tárja fel benne jog- és államéletünk minden hibáját és bölcs előrelátással jelöli meg a létesítendő reformokat. Jogi irodalmunknak rendkívül értékes részét teszik politikai beszédei is, melyek külön kötetben is megjelentek. Reformeszméiben általánosabb emberiségi szempontokra is fel tudott emelkedni, mint ezt a *Zsidók emancipációjáról* írt tanulmánya mutatja. A szükséges reformok megsejtesében jóformán minden kortársát megelőzte. Így Ausztriával való kiegyezésünk nélkülözhetetlenségét is jóval előbb megérezte, mint mások. Mindezért sok támadásban volt része, de még életében meg volt az az elégtétele, hogy néhány évtized alatt minden reformeszméjét megvalósítva láthatta. Egészen fiatal ember volt még, mikor őt az Akadémia 1835-ben tagjai közé választotta, amelynek haláláig nemcsak buzgó munkása, de elnöke s egyik legnagyobb díszje is volt.

Jogi reformirodalmunk korszakának kiválóságai közé tartoznak: báró Kemény Zsigmond, Csengery Antal és Trefort Ágost is. Mind a három publicista, báró Kemény Zsigmond ezenfelül még egyik legnagyobb regényírónk is. Mind a hárman az ország demokratikus átalakulásáért küzdenek, valamennyien a centralisatio hívei s így báró Eötvös József táborához tartoznak. Báró Kemény Zsigmond az *Erdélyi Híradóban*, később a *Pesti Hírlapban* fejtette ki eszméit s lelkesen szállt síkra Erdély uniójáért Magyarországgal. A megyei rendszernek éppoly kérlelhetetlen bírálója, mint báró Eötvös József. Csengery Antal a *Pesti Hírlap* szerkesztője volt s mint essayíró emelkedett ki magasan.¹ Kiváló jogászi

Csengery Antal összegyűjtött munkái I—V. kötetben 1884-ben.

képessége és tudása leginkább a törvényelőkészítés terén érvényesült a bizottsági tárgyalásokban. Találóa mondja róla Gyulai Pál, hogy «néma képviselő — mert a ház teljes üléseiben nem igen szólalt fel — hatásának több nyomát őrzi törvénykönyvünk, mint sok ékesszólónak».¹ Trefort Ágost leginkább közgazdasági és történelmi tanulmányok felé vonzódott, de vannak igen értékes publicisztikai dolgozatai is. Ő önmagát inkább a cselekvés emberének, mint írónak tekintette, mindazáltal irodalmi működése is igen számottevő.² Mind a hárman szintén Akadémiánk legkiválóbb és legtiszteltebb tagjai közé tartoztak, Trefort nagyérdemű elnöke is volt.

Nem zárhatom le a reformkorszak kiválóságainak sorát a nélkül, hogy meg ne emlékezzem annak egy rendkívül nagyrabecsült alakjáról, Tóth Lőrincről is. A sorstól az a kivételes kedvezés jutott neki, hogy hatvanhét évig volt tagja Akadémiánknak. Ezalatt a hosszú idő alatt nemcsak élénk tevékenységet fejt ki az Akadémia életében, de ott látjuk őt jogi mozgalmaink minden szakában azok közt, akik az első sorban küzdöttek az ország jogintézményeinek fejlesztéseért. Mint a centralisatio híve, Eötvös táborához tartozott. Az abszolutizmus alatt ezen korszak jogrendszerének és az átmeneti jogintézményeknek egyik legalaposabb ismerője. Az alkotmányosság visszaállításával a legújabbkori jogfejlődésünknek kiváló tényezője. Hajlamainál fogva inkább büntetőjogász, de nagy jártassága volt jogrendszerünk más ágai-ban is. A magyar bírói karnak egyik legkiválóbb tagja volt, de élénk tevékenységet fejtett ki a jogi irodalom terén is.

E korszak jogi irodalmának, különösen azonban annak, mely a reformokat tűzte ki céljául, igen jelentős segédeszköze volt Fényes Elek két statisztikai munkája. A reform hívei, így pl. Eötvös is, ezekből merítették adataikat. E munkák mai mértékkel mérve is nagyszabásúak, annál inkább részeseültek megbecsülésben megjelenésük idejében. Az Akadémia is mind a kettőt a legnagyobb elismerésével, a nagy jutalom-mal tüntette ki.

¹ Az Akadémia 1881 május 22-én tartott közülésén felolvasott emlékbeszéd. *Gyulai P. Emlékbeszédei* 128.

² Dolgozatait négy kötetben adta ki 1881—1888.

Mikor az ország számos kiváló államférfia és jogásza minden figyelmét arra irányította, hogy alkotmányunk és jogrendünk korszerű átalakítását előkészítsék, mások annál nagyobb buzgósággal jogtudományunk művelésében a történeti irányt karolták fel.

Legkiválóbbak közöttük: gróf Cziráky Antal, Bartal György, Frank Ignác és Szlemenics Pál. Valamennyien Akadémiánk jeles tagjai, a legelső egyúttal annak egyik nagylelkű alapítója is. Résztint latin, résztint pedig magyar nyelven fejtettek ki irodalmi működést.

Gróf Cziráky Antal a magyar közjognak és jogtörténetnek első tudományos művelője, a rendi államszervezet légkörében írta jeles közjogi munkáit. Bartal György pedig a magyar jogtörténetnek szintén egyik legkiválóbb művelője. Híres kommentárjait a magyar jogtörténethez 1847-ben latin nyelven adta ki. E munkáról egy évtized elteltével Pauler Tivadar írt jeles bírálatot.¹

Frank Ignác egyik legnagyobb civilistánk. *A magyar magánjog alapelveiről* nagyértékű két kötetes munkáját 1829-ben még latin nyelven írta meg; 1845-ben azonban nem is lefordítva, hanem teljesen átdolgozva *A Közigazság Törvénye Magyarhonban* cím alatt hazai nyelvünkön adta ki. A történeti iskolának volt híve s így nem igen lehetett barátja a gyors, átmenetnélküli reformoknak. Megnyilatkozásaiban azonban rendkívül óvatos volt. Székfoglaló értekezésében, melyet az Akadémián 1848 szeptember 11-én tartott az ősiség- és elévülésről, nem nyilatkozik ugyan az ősiség eltörlése ellen, hanem kifejti, hogy azok a bajok, amelyek birtokviszonyaink körül mutatkoztak, nem az ősiségből, hanem az elévülés helytelen szabályozásából származtak, minthogy az elévülést némi félreértések folytán oltalmazó erejéből majdnem egészen kivetkőztették.

Szlemenics Pál szintén a magyar magánjognak volt kiváló írója. Négykötetes kézikönyve a magyar magánjogról, melyet magyar és latin nyelven adott ki, a legolvasottabb kézikönyvek közé tartozott és igen nagy hatással volt korá-

¹ *Új Magyar Muzeum* VIII. (1858) évf. 65. U. o. Bartal válasza.

nak jogi műveltségére. Ezenfelül az Akadémiában is felolvasott jogtörténeti vonatkozású értekezéseket.¹

Ha szembeállítjuk azt a két irányt, mely az Akadémia alapításától kezdve 1848-ig jogi irodalmunkban szóhoz jutott : a reformeszmék és a jogtörténeti fejlődés irányát, könnyen megállapíthatjuk, hogy az első volt az uralkodó. A reformok sürgős megvalósításának szüksége annyira általános és mély meggyőződésévé vált, hogy a történeti fejlődés szempontjai nem tudtak kellőképpen érvényre jutni. A történeti iránynak nem volt ereje az eseményekre befolyást gyakorolni. Nálunk a reformok túlsokáig késtek, e miatt történt, hogy végre a reform eszméi egészen elemi erővel törtek maguknak utat. Az a férfiú, aki leginkább érezte magában a hivatottságot arra, hogy az ellentétekre kiegyenlítőleg hasson, gróf Dessewffy Aurél, 1842-ben fiatalon meghalt, publicisztikai dolgozatai azonban mégis mély nyomokat hagytak hátra.² A történeti irány csak később, a katastropha tanulságainak hatása alatt jutott nagyobb befolyáshoz jogrendszerünk kialakulásában.

III.

Az 1849. évi gyászos események a magyar jogtudomány fejlődésében is fordulatot idéztek elő. A jogtudomány a legbensőbb kapcsolatban áll az állami élettel. A jogtudomány sohasem vonatkozhatik el a meglévő állami berendezésektől. Ha egy állam szerkezete összeroppan, ez szükségképpen kihat azok tevékenységére is, akik a jogot azon államszerkezet szempontjából művelték. Így volt ez nálunk is. Azon eszmék egy része, melyekért a reformkorszak nagy államférfiai küzdöttek, nevezetesen a parlamenti kormányrendszer s mindaz, ami vele összefügg, tárgytalanná vált, másik részüket pedig, az ősiség eltörlését, az úrbéri megváltást, a jogegyenlőségen alapuló igazságszolgáltatást és közigazgatást az abszolút

¹ A leánynegyedről. Évk. IV. 171. Törvényeink története országunk keletkezésétől. Évk. VI. 65 ; VII. 171 ; VIII. 137.

² Gróf Dessewffy Aurél összes munkái, sajtó alá rendezte, életrajzzal és jegyzetekkel kísérte Ferenczy József (1887).

hatalom közegei hajtották végre. Ilyen körülmények között a jogtudomány művelőinek szorosan véve csak kettő közt lehetett volna választaniok: vagy elnémulni s lemondani a jog műveléséről, vagy pedig bekapcsolódni az új helyzetbe s a jogművelést az új államszervezet szempontjából folytatni.

Jogtudásaink egy része tényleg elnémult. Frank Ignác, a negyvenes évek ünnepezt civilistája, lelki szenvedései elől a halálban keresett menekvést. Szalay László pedig felhagyott a jogtudomány művelésével s történeti tanulmányokra adta magát. Az a férfiú, aki a negyvenes években az ország egyik legkiválóbb jogtudósa volt, most a magyar nemzet történetének egyik legkiválóbb írójává lett. A katastropha külföldön találta őt. Innen írta báró Eötvös Józsefnek: «Tanulmányozni fogom nemzetünk történetét, hogy lássam, lehet-e még reménylenünk? A nemzetnek tulajdonai egy esemény által nem változhatnak meg s ezért egész multja az, miben jövőjének kulcsát találhatjuk.»¹ És ő hozzálátott a munkához, mely bizalmat és reményt öntött lelkébe jobb jövőnk iránt, a nemzetet pedig egy rendkívül értékes történeti munkával tette gazdagabbá.

A némaságot és csendes megfigyelést választotta maga számára egyelőre szomorú osztályrészül Deák Ferenc is. Azt a felszólítást, hogy az abszolút kormányzatot az új jogrendszer megalkotásában támogassa, a lehető leghatározottabban elhárította magától,² bár egyébként másokra nézve nem volt híve annak, hogy minden közszolgálatról tartózkodjanak.³ És ha nézzük azokat, akiknek hivatásuknál fogva volt feladatuk a jogtudomány művelése, értem a főiskolák tanárait, ezek, amennyiben irodalmi tevékenységet fejtettek ki, leginkább arra szorítkoztak, hogy a jogi oktatás legszerényebb igényeit elégítsék ki.

Az elnémulás és az új helyzethez való alkalmazkodás azonban nem volt általános és maradandó. Jogtudományunk

¹ Emlékbeszéd Szalay László fölött. Összes munkák. VIII. k. 203.

² L. Schmerlinghez intézett visszautasító levelét. Kónyi, *Deák Ferenc Beszédei*. II. 382.

³ L. Szögyény Lászlóhoz intézett két levelét. Kónyi II. 383, 384.

művelői a rendkívül szomorú viszonyok között is találtak alkalmat irodalmi tevékenységre. Annnyira, hogy éppen ebből a korból valók a magyar jogtudomány örökbecsű remekművei.

Az a nagy államférfiunk, aki a negyvenes években mint a centralisták vezére emelkedett ki, báró Eötvös József, jog- és állambölcseleti tanulmányokba mélyedt s megírta a magyar nemzetnek eddig legnagyobb szabású jog- és állambölcseleti munkáját: «A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra». Midőn a nagy katastropha minden törekvésünket elsöpörte, báró Eötvös József a jog- és államélet elvi magaslataira emelkedett fel s innen törekedett mind önmaga, mind nemzete számára irányítást és biztatást találni az ország jobb jövője iránt. Munkájának alaptétele, hogy szabadság, egyenlőség és nemzetiség a XIX. század államéletének uralkodó eszméi, sok kritika tárgya volt. Aziránt azonban egyáltalában nincs véleményeltérés, hogy munkája korának legkiválóbb állambölcseleti terméke, mely az eszmék gazdagsága és a megfigyelés sokoldalúsága tekintetében minden mást felülmúl. Ebben a munkában báró Eötvös József végső eredményeit foglalja össze bölcseleti rendszerbe azoknak az államjogi tételeknek, melyek őt mint reformpolitikust irányították. Az Akadémia is legnagyobb elismerését fejezte ki báró Eötvös Józsefnek, midőn e munkáért neki a nagyjutalmat odaítélte.

Mások jogtörténeti tanulmányokba mélyedtek s jogfejlődésünk történeti folytonosságának eszméjét törekedtek a köztudatba átvinni. Ez az irány, amelynek a megelőző korszakban alig volt gyakorlati hatása, most döntően befolyt az események alakulására.

A magyar jogrendszer, úgy amint az az 1848. évi törvényhozási alkotásokkal lezáródott, hosszú évszázadokon át kialakult történeti fejlemény volt. Az abszolút korszak jogalkotásai elsősorban ezt kívánták megsemmisíteni. Könnyű átlátni a célzatot. Ha megsemmisítik a magyar történeti jogot, kiölik vele a magyar állameszme tudatát is. Ebben a törekvésben odáig mentek, hogy a magyar főiskolákon a magyar jog minden történeti vonatkozásának tanítását eltil-

tották s e helyett az osztrák és német jogtörténet tanítását tették kötelezővé.¹ Virozsilt és Paulert, a pesti egyetem jogi karának tanárait pedig titkos feladás következtében a kormány külön is jónak látta figyelmeztetni, hogy előadásaikban a kellő határokat át ne lépjék.²

Azonban ez a törekvés igen erős ellenhatással találkozott, mely végre is a magyar állameszmét diadalra vezette. Ez az ellenhatás a magyar történeti jogfejlődéshez való erős ragaszkodásban s annak igen céltudatos és nyomatékos hirdetésében állott.

Megható példáját adta ennek gróf Cziráky Antal, aki az ő híres latin nyelven írt közjogát 1851-ben adta ki.³ Nyolcvan év súlyával, de fiatalos lelkesedéssel vállalkozott a nehéz feladatra a legnagyobb reménytelenség idejében, hogy mindenki, akit illet, okuljon a nemzet történeti jogából.

A történeti iránynak egyik kiváló képviselője Dósa Elek is. Hírneves jogász s az Akadémia tiszteleti tagja. Főmunkája: *Erdélyhoni jogtudomány*, három kötetben. Az egész erdélyi jogfejlődést a legnagyobb világossággal és szabatsággal tárja szemeink elé abból a célból, mint a munka előszavában mondja, hogy a «tisztelet és kegyelet érzelmeit ősi alkotmányunk iránt meggyökereztesse». Az Akadémia abban a jelentésben, amelyben a nagy jutalmat neki odaítéli, «a maga nemében egyetlennek s a köz haszonra nézve első helyen állónak» mondja.⁴

Báró Kemény Zsigmond pedig *Forradalom után* című dolgozatában, mely egyik legszebb munkája, a centralizmus kesernyés bírálatába bocsátkozik,⁵ majd *Történelmi jellemrajzok* cím alatt történeti tanulmányokba merül, míg végül mint a *Pesti Napló* szerkesztője a kiegyezésnek lesz egyik legnagyobb előkészítője.

¹ Pauler, *Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez*. 1878. 306.

² U. o. 303.

³ *Conspectus iuris Publici Regni Hungariae ad annum 1848*. Bécs 1851.

⁴ *Akadémiai Értesítő* I. k. (1867) 40.

⁵ Báró Kemény Zsigmond *összes művei*, közrebocsátja Gyulai Pál. XII. k. *Forradalom után*. Még egy szó *forradalom után*, 1908.

A küzdelem élén azonban Deák Ferencet találjuk. Az ő két felirati javaslata ennek a történeti irányzatnak legszebb s minden időkre elévülhetetlen becsű kifejezői. E felirati javaslatok nemcsak nagyfontosságú államokmányok, hanem mint irodalmi munkák is jogtudományunk legértékesebb alkotásai. Méltán sorakozik ezek mellé Deák Ferenc egy további műve, mely a felirati javaslatokkal ugyanazon esztendőben látott napvilágot *Zágráb megye körlevele és az egyesülés*¹ cím alatt. Nehány évvel későbbben ezekhez járul az ő híres vitairata: *Adalék a magyar közjoghoz*² és az ő világhírűvé vált husvéti cikke.³ Továbbá egy dolgozata Erdély uniójáról, mely azonban eredeti szándéka ellenére nem jelent meg, hanem kéziratban lett a királynak bemutatva s az események további alakulására döntő befolyása volt.⁴ Deák Ferenc történeti irányzata nem abban állott, hogy alkotmányjogunk megváltozhatatlanságát hirdette volna, hanem abban az eszmében, hogy előbb vissza kell térni az összes törvényhozási tényezők részvételével érvényesen alkotott jogalapra és csak azután lehet szó ugyancsak az összes törvényhozási tényezők részvételével alkotmányunknak a viszonyok által követelt oly módosításáról, amely az ország állami függetlenségét nem érinti. Ő ebben a szellemben fejtette ki ebben a korszakban az ő elévülhetetlen értékű irodalmi és parlamenti tevékenységét, amely betetőzését a kiegyezésben találta. Irodalmi működése iránt az Akadémia is elismeréssel kívánt adózni, amennyiben az ő *Adalékát a magyar közjoghoz* a nagydíjjal kívánta jutalmazni. A jelentés a legnagyobb magasztalás hangján emlékezik meg róla, többi közt azt mondja, hogy alkotmányjogunk «nagybecsű catechismusának tekinthető». Mindazáltal ügyrendi okokból, minthogy a mű először nem önállóan jelent meg, a nagyjutalmat nem ítélték oda neki.⁵ Emiatt történt, hogy ügyrendjét az Akadémia megfelelően megváltoztatta.

¹ Kónyi, II. 598—616.

² *Budapesti Szemle* 1865. évi I. füzet és külön is.

³ Eredeti szöveg szerint lenyomatva a Szilágyi Sándor által szerkesztett: *A magyar nemzet története* X. k. 604.

⁴ Közli Kónyi III. 476.

⁵ *Akadémiai Ért.* I. k. (1867) 40.

Deák Ferenc ebben a korszakban, mint tudjuk, egyébként is Akadémiánk működésében a szokottnál is nagyobb mértékben vett részt. Nemcsak tagsági jelölések és akadémiai díjak odaítélése iránt érdeklődött melegen, hanem igen tevékenyen befolyt az Akadémia alapszabályainak kidolgozásába is.¹

Báró Eötvös József és Deák Ferenc azok a nagy államférfiaink, akik nemzetünket legszomorúbb időszakában világraszóló jogi munkákkal ajándékozták meg. Mindegyik más szempontból indult ki, de mind a ketten közös cél felé haladtak. Báró Eötvös József a világbölcsélet magaslatából, Deák Ferenc pedig történeti igazainkból, amelyeket nálánál senki jobban át nem értett és át nem érzett, törekedtek a nemzetbe reményt és bizalmat önteni jobb jövője iránt. Működésük ékesen szóló példa a mai szomorú korszak nemzedékének is, hogy nem érheti a nemzetet oly balsors és szenvedés, amelynek közepette önzetlenséggel, igazi polgári erénnyel és tudással a nemzet javára hasznosat, sőt nagyot alkotni ne lehetne.

IV.

Az alkotmány visszaállításával a magyar jogtudomány történetében is új korszak kezdődik. A jogtudomány sikeres művelésének elengedhetlen feltétele, az önálló állami lét, nagyrészen megvalósult. Állami önállóságunkat ugyan nem sikerült visszaszerezniük teljes mértékben, mint ez a nemzetnek hő vágya volt, de bizonyos, hogy sorsunk fölötti önrendelkezésünket oly nagy mértékben értük el, mint erre hosszú időn át nem volt módunk. És az ország területi épisége is oly nagy mértékben állott helyre, erre több ízben Deák Ferenc is utalt,² aminőre Mátyás király óta példa nem volt. Most sokkal nagyobb mértékben volt alkalom a magyar nemzet saját önálló állami életéből fakadó jogművelésre, mint a mohácsi vészt követő századok bármelyikében. Az

¹ L. az ő felirati tervezetét e tárgyban, melyet az Akadémia el is fogadott. Kónyi II. 390.

² Így 1868 december 18-án Pest városának nála tisztelgő polgárai előtt. Kónyi VI. 150.

új korszak, amelybe jogtudományunk lépett, a nemzeti jogtudomány korszaka: az a korszak, melyben jogászaink a magyar jogtudományt nagymértékben biztosított önálló állami létünk szempontjából s annak erős kidomborításával kezdik művelni.

Az ezen korszakbeli jogművelésünk legjellemzőbb sajátosságai: az elemzés, a részletekbe való behatolás és a rendszerbe foglalás. Oly fontosak e sajátságok legújabbkori jogtudományunk megértéséhez, hogy kissé behatóbban is kell velük foglalkoznom, s be kell őket állítanom jogtudományunk fejlődési menetébe. Találón mondja jogi irodalmunk egyik kiválósága, Concha Győző, hogy addig nem lesz erős magyar jogtudományunk, míg saját gondolatvilágunk szervesebb összefüggését meg nem teremtyük.¹ Eziránt törekszem megtenni az első kísérletet ebben a tanulmányban, különösen az alábbi összefoglalásban.

A magyar jogtudomány Akadémiánk alapítását megelőző időben legnagyobbbrészt a meglevő jogintézmények leírására szorítkozott, magasabb elvi szempontokra való emelkedés nélkül. Ezt a korszakot bátran nevezhetjük a leíró jogtudomány korszakának. Kétségkívül a jogleírás a jogtudomány minden korbéli fejlődésében nagy szerepet játszik. Mert megfelelő jogleírás nélkül nincs helyes jogismeret és helyes jogismeret nélkül nincs magasabbrendű jogtudomány. Míg azonban a szóban levő korszakban jogtudományunk nem emelkedik ki a leírás kereteiből, addig ma, ezeket túllépve, magasabbrendű feladatokra is vállalkozik. Ezt a korszakot követi Akadémiánk megalapításával jogtudományunk második korszaka, mellyel fentebb bővebben foglalkoztam s melyet jogi irodalmunk reformkorszakának neveztem. A jogleírás ebben az irodalmi tevékenységben alárendelt szerepet játszik, sőt sokszor el is marad, mert ismeretét a szerzők feltételezik, hiányzik belőle a rendszerezítés és elemzés is. Ezek helyett egyetlen egy eszme köti le a figyelmet: a meghaladott jogintézményeknek olyanokkal való pótlása, amelyek a kor követelményeinek megfelelnek. Ma is a reformkérdések nagy

¹ Politika. X.

szerepet játszanak a jog művelésében, mert hiszen a jog változó, miként az életviszonyok is változnak, melyeket a jog szabályozni hivatott, de mai jogtudományunkban nem uralkodnak azzal a túlsúllyal, mint a múlt század harmadik és negyedik tizedében. Jogi irodalmunk reformkorszakát felváltja az abszolút uralom átmeneti korszaka. És ezt követi az alkotmány visszaállítással jogi irodalmunk az a korszaka, amelyben ma is élünk: az önálló állami lét talajából fakadó elemző és rendszeresítő jogtudomány kora.

A köz- és magánjog minden jelenségének a legapróbb részletekig menő elemzése, jogi természetüknek minél szabatosabb meghatározása s ennek alapján valamennyinek mélyebb elvi alapokra való visszavezetése és rendszerbe foglalása, ez az, ami mai jogtudományunknak legsajátosabb tulajdonsága. Ez a tevékenység legtöbbször egészen zajtalan, szélesebb köröknek legtöbbször fel sem tűnik, de a jog eszméjének mélyebb átértése és végső eredményben annak minél helyesebb gyakorlati érvényesülése szempontjából annál értékesebb. Ennek köszöni jogtudományunk azt az értékes tulajdonságát, hogy önálló jogalkotási feladatokra is képes. Az az idő, amikor törvényhozásunk külföldi törvények egyszerű átültetésére volt ráutalva, már elmúlt. Ma már nincs az a nehéz jogalkotási feladat, amelyet a magyar jogtudomány saját erejéből megoldani ne tudna.

Az a férfiú, aki megindítója jogirodalmunk legújabb fejlődési szakának, Pauler Tivadar. Tudományos működése túlnyomó részben az abszolút korszakra esik ugyan, de erősen kihat alkotmányunk visszaállítását követő időre is. Ő megalapítója a jogbölcselet és a büntetőjog rendszeres feldolgozásának magyar nyelven. E tárgyú munkái ma is alapvetők. De több más igen értékes munkával és értekezéssel is gazdagította irodalmunkat. Ezek közül mindenekelőtt azt emelem ki, melyben a magyar jogtudomány történetéhez nyújt igen értékes adatokat. Jogtudományunk multja iránt kevés az érdeklődés, Pauler a legelső, aki róla nekünk áttekintést nyújt. Rendkívül értékes az ő jogi encyclopediája is. Hogy mennyire szükség volt erre az összefoglaló, a bel- és külföldi irodalmat nagy gonddal felsoroló munkára, mutatja

az, hogy négy kiadást ért. Az utolsót 1871-ben már miniszteriségének idejében adta ki. Az Akadémia a munkát a Marcibányi-díjjal jutalmazta. És nagyon értékes a *Pázmány Péter tudományegyetem történeté-ről* írt kötete is, melyben, sajnos, az egyetem történetének csak egy szakát állott módjában megírni. De nemcsak mint jogi író volt kiváló és sokoldalú, hanem tanító működésében is magasan kiemelkedett. Rendkívül mély és maradandó volt az a hatás, melyet előadásainak szépségével, meggyőző erejével és szeretetteljes modorával hallgatóira gyakorolt. Akadémiánknak egyik legbuzgóbb tagja, majd másodelnöke volt. Különösen számos, meleg szívvel, emelkedett lélekkel és nagy tudással írt emlékbeszéde teszi emlékét nemcsak maradandóvá, hanem kedvessé is az utókor előtt. De messze kimagaslott mint gyakorlati államférfiú is. Ritkán részesül felelős politikai állásban levő államférfiú oly osztatlan tiszteletben és nagyrabecsülésben, mint ő. Ravatalához az ország fennkölt gondolkodású királya is elzarándokolt, hogy elismeréssel adózzék emlékének.

Mellette Kautz Gyula emelkedik ki legjobban. Ő is még az abszolút-uralom korszakában kezdte meg tudományos pályáját, de irodalmi tevékenységének túlnyomó része az alkotmány visszaállítása utáni időre esik. Alig van írónk, aki sokoldalúság és termékenység dolgában őt felülmúlná. Közgazdasági irodalmunknak ő a tulajdonképeni megalapítója, de a szorosán vett államtudományok művelése terén is kimagaslott. Ő volt a legelső, aki a politikát mint tudományszakot művelte irodalmunkban. Akadémiánknak rendkívül buzgó tagja, élete utolsó éveiben annak másodelnöke is volt.

Pauler és Kautz a legújabb irányzatnak irodalmunkban rendkívül érdemes megindítói, de még nem tekinthetők annak legkifejezőbb képviselői gyanánt. Ez az irányzat csak a későbbi évtizedekben találta meg legjellegzetesebb képviselőit.

Egyikük Hajnik Imre. A kritikai és gondos forrástanulmányokon alapuló jogtörténetművelésnek ő irodalmunkban a legkiválóbb, eddig felül nem mult írója. Kézíkönyvei és értekezései között legjobban kiemelkedik *A magyar bíró-*

sági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt című kötete, mely 1899-ben az Akadémia kiadásában jelent meg. Ebben a munkában mesteri vonásokkal felderíti jogtörténetünk egyik legnehezebb részének, jogvédelmi intézményeinek történeti kialakulását. A munka nem terjed túl a mohácsi vészen. Akadémiánk gondoskodott arról, hogy a magyar jogvédelmi intézményeknek a mohácsi vészt követő időre eső története is megírassék. De Hajnik Imre nemcsak mint a hazai jog történetének nagy írója tűnt ki, hanem ő egyúttal az európai jogfejlődés történetének megírása által is elévülhetetlen érdemeket szerzett magának irodalmunkban. E tekintetben a külföldi irodalomban sem múlta őt felül senki. Ő utolsó csepp véreig magyar tudós és magyar író volt, de megvolt az a szerencsés tulajdonsága, hogy a magyar jogi tudást be tudta kapcsolni a nagy kultúrnépek irodalmi eredményeibe.

Egészen más eszmekörben mint Hajnik, a legújabb irányzatnak egyik legkiválóbb alakja Pulszky Ágost. Ő Pauler után a magyar jogbölcseletnek a legnagyobb művelője. Alapfelfogása egészen más, mint Pauleré. Míg az utóbbi Kant bölcseletének nyomdokain halad, ő a pozitív bölcseleti iránynak egyik legjelentősebb követője. Rendkívül széleskörű történeti és bölcseleti ismeretekre támaszkodva építette fel mélyreható elmével jogbölcseleti rendszerét. Még ma is sokan vannak, akik mint hallgatói tőle kapták a legerősebb irányítást a jog eszméjének és rendszerének megértéséhez és a jog tudományos műveléséhez. A legnagyobb hatást előadásaival érte el, melyek mindig nemcsak mélyen járók, hanem rendkívül szabatosak és világosak is voltak. Legjelentősebb irodalmi műve, melyet angol nyelvre is lefordított, inkább a jogbölcselet tudományos művelőinek és a kutatóknak szolgál megbecsülhetetlen forrássul. Az Akadémia őt is tagjai közé választotta.

Hajnik a jogtörténet, Pulszky a jogbölcselet terén leg hívebb képviselői legújabbkori jogirodalmunkban az emelkedettebb, tudományos, elemző irányzatnak. De ez az irányzat utat talált nálunk az ú. n. tételes jogok művelésébe is. Legnagyobb és legjellemzőbb fordulatnak jogtudományunk fejlődésében éppen ezt kell tekintenünk.

Hogy a jogtörténet, de különösen a jogbölcselet művelése bizonyos fokú elemzésre és bizonyos mértékben általános tételek felállítására vezet, az a dolog természetében rejlik, de alig fordult elő ez korábban a tételes jogok művelésénél. Most ez az irányzat ide is behatolt, mi által a tételes jogok tudományos feldolgozása egészen más színezetet nyert. A tételes jog feldolgozása az egyszerű leírás helyett valóban tudományos jellegűvé ekkor válik.

Megindítója s eddig is leghívebb kifejezője az új irányzatnak a tételes jog művelése terén irodalmunkban Plósz Sándor. Ezt a nagy jogászunkat, Akadémiánk nagyérdemű tiszteleti tagját és volt másodelnökét, aki mindnyájunk legnagyobb fájdalmára a közelmúltban húnyt el, az Akadémia megtisztelő megbízásából más alkalommal lesz szerencsém behatóbban méltatni. Itt csak annyit szabadjon kiemelni, hogy a keresetjog jogi természetének megvilágításával még a német irodalomban is úttörő volt s a polgári perjog tudományos művelésének egészen új irányt szabott. De bevitte a szigorú tudományos kritikai módszert a váltójog művelésébe is. Váltójogi kézikönyve ebből a szempontból ma is egyik legértékesebb terméke váltójogi irodalmunknak.

Ez az irányzat azóta uralkodóvá vált tételes jogunk irodalmában: a közjog különböző ágaiban, a büntetőjogban és a magánjogban. Közjogi, de általában mondhatjuk, általános államjogi, politikai irodalmunk sok kiváló termékkel gazdagodott. Több kiváló, rendszeres kézikönyv mellett különösen gazdag közjogi monographia irodalmunk. Az ország egyik legfontosabb kérdése volt Ausztriához való viszonyunk. Ennek beható jogászai elemzését s országunk állami integritásának megvédését a sok támadással szemben számos kiváló munka tűzte ki feladatául. Büntetőjogi irodalmunk is számos és tartalmilag igen jelentős kézikönyvvel és monographiával gazdagodott, amelyek megírására büntetőjogunk codificálása igen kedvező alkalmul szolgált. És igen jelentős a haladás magánjogi irodalmunk terén is, mind kézi könyvekben, mind értekezésekben.

Azon jogtudósaink közül, akik az említetteken kívül

ebben az irányban, bár alapfelfogás és részletek dolgában sok eltéréssel, gazdagították jogi irodalmunkat, itt csak azokat említem fel, akiket a halál már elragadott az élők sorából : Wenzel Gusztáv, a híres jogtörténész, Konek Sándor az egyházjog, Zlinszky Imre a magánjog, Apáthy István a kereskedelmi- és váltójog, nemkülönben a nemzetközi jog nagy tudású művelői, Hoffmann Pál és Vécsey Tamás kiváló romanisták, Fayer László jeles büntetőjogászunk, Grünwald Béla, Beöthy Ákos, Nagy Ernő és Ferdinandy Géza kiváló közjogászaink, Schwarz Gyula, Kuncz Ignác és Réz Mihály a politika jeles művelői, nemkülönben a rendkívül nagy képzettségű sociológus, Beöthy Leó.

Nagyon kimagasló képviselője volt ennek az irányzatnak Szászy-Schwarz Gusztáv is, Akadémiánknak oly korán elhunyt tagja. A magánjognak volt művelője. Mélyreható elemzésével a jogtudomány több nehéz kérdését, mint a jogosítvány és jogi személy fogalmát egészen új világításba helyezte. Idevonatkozó értekezései német nyelven is megjelentek. Nagy codificationalis munkálatainkat, mint házasságjogi törvényünket és polgári törvénykönyvünk tervezetét kiváló bírálatokkal világította meg. Számos monographiája és értekezése nemcsak tartalmánál, hanem formájánál fogva is rendkívül értékes. Bátran nevezhetjük őt egyik legszebben író magyar jogtudósunknak.

Az Akadémia azon jogásztagjain kívül, akiknek irodalmi téren volt vezetőszerepük jogtudományunk legújabb fejlődésében, még két férfiúról kell külön megemlékezni s ezek : Horváth Boldizsár és Szilágyi Dezső. Egyikük sem jogi író, de mint nagy tudású jogászok döntő befolyással voltak jogéletünk kialakulására.

Horváth Boldizsár a múlt század hatvanas éveiben tűnt fel mint kiváló jogász, nagyszabású, önzetlen államférfiú és mint kiváló parlamenti szónok. Igazságszolgáltatási szervezetünk átalakítása az ő érdeme.

Szilágyi Dezsőnek pedig a magyar jogtudomány történetében egészen kivételes szerep jut. Óriási kritikai tehetségénél és nagy ismereteinél fogva korának egyik legnagyobb jogtudósa. Kivételes jogászai képességeit és tudását leginkább poli-

tikai beszédeiben ragyogtatta, melyek négy kötetben¹ külön is meg vannak örökítve az utókor számára. A parlamenti szónoklás remekei kétségtől a jogtudomány és jogi irodalom igen értékes részei s így helyénvaló, hogy legújabb korunk parlamenti szónoklatának legnagyobb alakjáról külön is megemlékezzem. Mint jogász, különösen a büntetőjog és közjog terén magaslott ki. Közjogunk legnehezebb kérdéseit nálánál senki sem ismerte alaposabban.

Horváth Boldizsár és Szilágyi Dezső az Akadémia tiszteleti tagjai közt foglaltak helyet.

Midőn tanulmányomban a Magyar Tudományos Akadémia és a magyar jogtudomány közötti kapcsolatokat keresem, a dolog természeténél fogva arra kellett figyelemmel lennem, hogy az Akadémia tagjai mennyiben járultak hozzá jogtudományunk műveléséhez. De a magyar jogtudomány művelése, különösen a legújabb időben, távolról sem szorítkozik az Akadémia jogásztagjainak működésére. Jogtudományunk az alkotmány visszaállítása óta hatalmas, terebélyes fává nőtt, melynek az Akadémián kívül is nemcsak nagyszámú, de igen jelentős művelői vannak. Nem nyújtanék tiszta képet az Akadémia befolyásáról jogtudományunk fejlődésére, ha meg nem emlékezném arról is, hogy a magyar jogtudomány az Akadémián kívül álló tényezők által mennyiben részesül művelésben. E tekintetben csak néhány legjelentősebb mozzanatra szorítkozom.

Az egyik a törvénykönyvek és nagyobb törvények előkészítése. Alkotmányunk visszaállítása utáni korunkat törvényhozási szempontból joggal nevezhetjük a nagy, rendszeres törvénykönyvek korszakának. Büntetőjogunk teljes codifikálása ebben a korszakban megy végbe. A múlt század negyvenes éveinek kezdeményezése, más formában ugyan, ekkor kerül tető alá. Befejezést nyert a polgári jogvédelemnek rendszeres törvényhozási szabályozása is. És már évtizedek óta folyamatban vannak s befejezésükhöz erősen közelednek polgári törvénykönyvünk előkészítő munkálatai is. A világ-

¹ Szilágyi Dezső beszédei. Szerkesztik Fayer Gyula és Vikár Béla, I—IV. k. 1906—1913.

háború hiúsította meg annak a nagy tervnek megvalósítását, hogy polgári törvénykönyvünk, mint országunk magánjogi egységének legerősebb köteléke, a mult évtized derekán létrejöjjön. Az előkészítő munkálatok irodalmi értéke azonban így is rendkívül nagy, a jövőben a magyar magánjog tudományos művelésének nélkülözhetetlen segédeszközei lesznek.

A törvényhozási előkészítés tudományos értékének elismerése elől az Akadémia sem zárkózik el s ennek konkrét formában is kifejezést adott, midőn 1913-ban a nagyjuttalmat Plósz Sándornak ítélte oda a polgári peres eljárásról szóló törvényért. Ezzel az Akadémia újabb irányt is kívánt jelezni a tudományos munkák megítélésében. Kifejezést adott annak, hogy ha egy törvényalkotási mű kizárólag egy szerző alkotása s az nagy tudományos értékű is, mint ez a Plósz-féle peres eljárásra kétségen kívül áll, akkor az minden tekintetben azon munkák közé tartozik, amelyek tudományos értéküknél fogva az Akadémia elismerésére számíthatnak.

A másik mozzanat, amelyre utalni óhajtok, az a rendkívül értékes tudományos munka, melyet részint *jogi folyóirataink*, részint pedig a *Magyar Jogászegyesület* fejtenek ki. Jogi folyóirataink évtizedek óta a magyar jogi irodalomnak legértékesebb tényezői közé tartoznak. Nemesak a jogi élet mindennapi kérdéseivel foglalkoznak, hanem felemelkednek elvi magaslatokra is s mindig a köz javát tartva szem előtt, buzgón törekednek szolgálni a magyar igazságszolgáltatás és a magyar jogtudomány ügyét. A Magyar Jogászegyesület pedig főleg a világháborút megelőző boldogabb időkben fejtett ki nagyarányú irodalmi tevékenységet.

És végül van sok más értékes jogi munka is — kézikönyvek és monographák — amelyek oly jogtudósaink tollából kerültek ki, akik nem tagjai az Akadémiának. Jelentéseimben akadémiai díjak odaítéléséről többször kiemelttem, hogy a világháború és az azt követő válságok ugyan károsan hatottak jogi irodalmunkra is, de azt nem bénították meg. Az Akadémia mindig nagy gondot fordított arra, hogy jogi irodalmunk önálló jogi munkák által is minél jobban gyarapodjék. Mindenekelőtt pályadíjakkal tüntet ki jeles jogi munkákat. Eddig tizenöt esetben ítélte oda az Akadémia a nagy-

jutalmat jogi munkáknak. Számos más esetben a Marcibányi-díjat kapták jutalmul. A tekintélyes Sztrokay-jutalom, amelyet az Akadémia egyik kiváló tagjának, Sztrokay Antalnak emlékére alapítottak örökösei, kizárólag jog- és államtudományi munkák jutalmazására fordítatik. Van továbbá az Akadémiának egy külön bizottsága, amelynek útján az Akadémia anyagi eszközöket bocsát rendelkezésére fiatalabb jogtudósoknak tudományos irányú önálló munkáik kiadására. Ezúton az Akadémia már számos jogi munka megjelenését tette lehetővé. Sőt néhány évvel ezelőtt a magyar magánjog rendszerét feldolgozó német munka kiadását is igen jelentős anyagi áldozattal mozdította elő.¹

V.

Eddig jogtudományunk multját és jelenét vizsgáltam, most vessünk még egy pillantást azokra a feladatokra, amelyek a jövőben várnak reá.

A magyar nemzet története négyszáz év óta nem egyéb mint keserves küzdelem a létért, védekezés a megsemmisítését célzó törekvések ellen. A küzdelmet fegyverrel és törvénykönyvvel a kezében folytatta. A fegyvert sokszor volt kénytelen letenni, de a törvénykönyvet sohasem sikerült kiütni kezéből. Ma kétségtelen történelmi tényként áll előttünk, hogy a nemzetet tántoríthatatlan ragaszkodása a jog eszméjéhez mentette meg ezer veszedelemből és segítette őt a kiegyezést követő rövid felvirágzásához. A folytonos küzdelem a jogért a magyar gondolkodásnak és a magyar közműveltségnek egészen sajátos jelleget adott. A jog eszméje a magyar nemzet gondolatvilágában mindig többet jelentett, mint más népeknél. Mi a legmélyebb hálával gondolunk azokra, akik a jog eszméjét ébren tartották a nemzet lelkében, mert jelen-tekeny részük van abban, hogy a nemzet fennmaradt.

Fennállása óta az ország most éli legválságosabb napjait. A szerencsétlenségből ismét csak tántoríthatatlan ragasz-

¹ Almási Antal két kötetes német munkája a magyar magánjogról.

kodással a jog eszméjéhez szabadulhat meg. Ezért oly végtelenül fontos a nemzetre, hogy éppen most legyen erős, a kor színvonalán álló jogtudománya, amely a nemzetben a jogaihoz való ragaszkodást ápolja s a kibontakozás útját helyesen megjelöli.

A világháború a jogfejlődés terén is egészen új korszakot nyitott meg. Az államok külső vonatkozásaiban uralkodó lett azoknak egy nagy világszervezetben való tömörülésének, belső életükben pedig a legszélesebb körű demokratiának eszméje. Ezzel a jogtudományra is egészen új feladatok várnak. Neki utat kell jelölnie arra, hogy az államok világorganizációja legcélszerűbben miképen oldható meg, s hogy a demokratikus eszmék alapján az állam belső jogrendje miképen építendő fel.

Ezen feladatok elől a magyar jogtudomány sem térhet ki, csakhogy azok megoldásánál a legnagyobb óvatosságot kell kifejtenie. *A nagy világorganizációba való bekapcsolódásunk nem jelentheti nemzeti jogfejlődésünknek feladását.* Mi tagjai lehetünk egy nagy világszervezetnek, felemelkedhetünk a jögeszme kifejlesztésében a legmagasabb emberiségi szempontokig, de nem szabad feladnunk nemzeti jogfejlődésünk eredményeit. A mai nemzetközi jogrend az erkölcsi világrend legsúlyosabb megsértésével jött létre. Ennek a jogrendnek nincs meg az erkölcsi alapja s azért nem is számíthat maradandóságra. A magyar nemzet nem kapcsolódhatik be az új világorganizációba anélkül, hogy az erkölcs eszméjén s ezzel együtt nemzeti jogfejlődésén elkövetett súlyos sérelmek orvoslását szüntelenül ne növellje.

De államunk belső életében az államot alkotó erők egymáshoz való viszonyában is egészen új helyzet állott elő. Hogy belső jogrendünk szilárd legyen és a nemzet haladását biztosítsa, azt széles demokratikus alapon kell felépítenünk, azonban *a történeti jogfejlődés gondos megőrzésével.* Magyarországon csak oly demokratia biztosíthatja a legszélesebb néprétegek boldogulását, mely rendületlenül támaszkodik történeti jogfejlődésünk eredményeire.

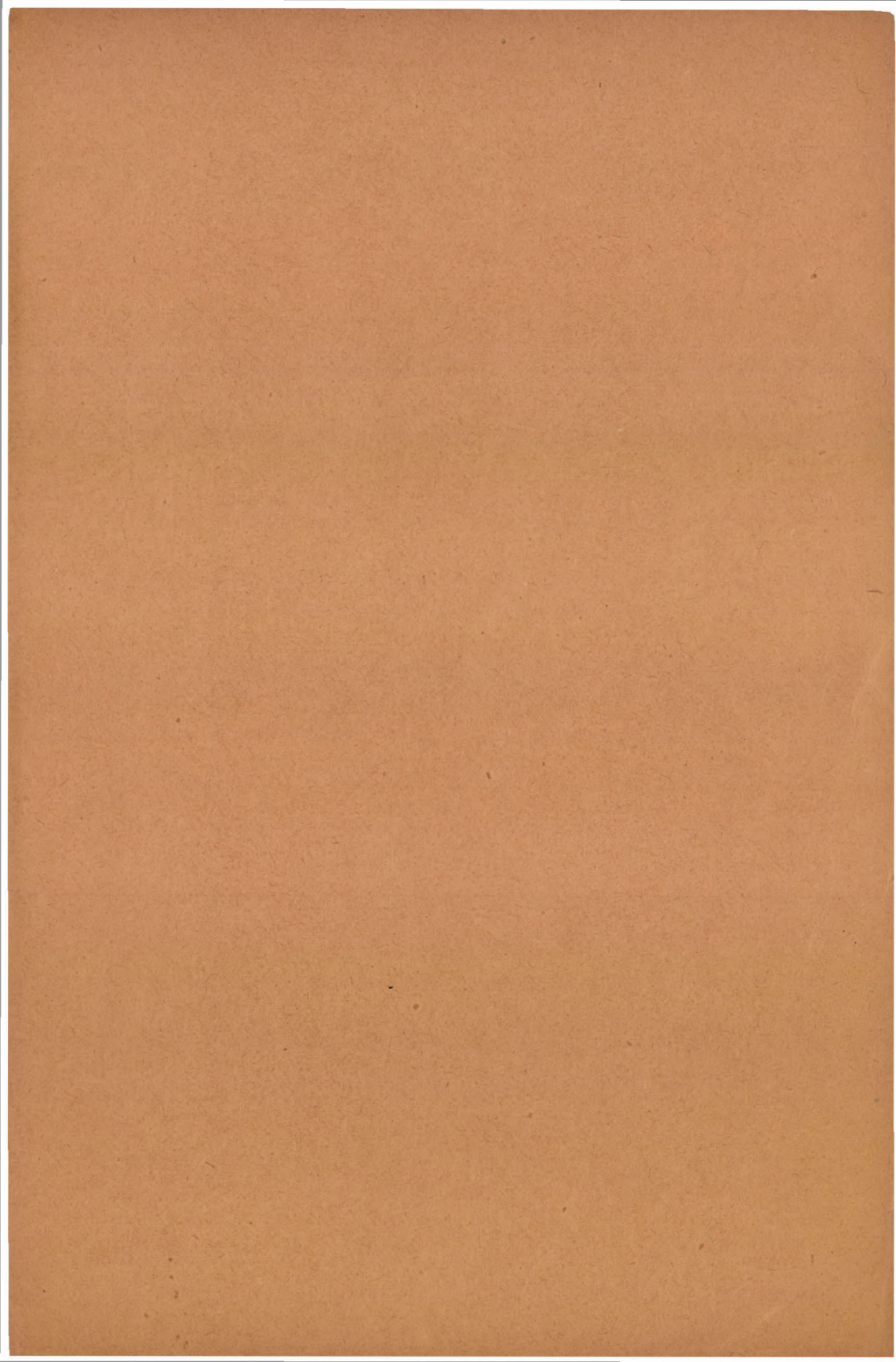
Rendkívül nagyok azok a feladatok, amelyek mind e tekintetben jogtudományunkra hárulnak. Megoldásukhoz

bensőséges hazaszeretettel, törhetetlen hűséggel a nemzet iránt kell hozzálátni. Minél nagyobb nemzeti szerencsétlenségünk, annál mélységesebbnek kell lennie hazaszeretetünknek. De ez még nem elég, a munkához a legteljesebb jogász felkészültségre is szükség van. A mai jogélet rendkívül bonyolult, akár belső, akár nemzetközi vonatkozásait nézzük, melyet helyesen irányítani csak igen nagy belátással és gazdag jogi ismeretekkel lehet.

Nehéz munkájához jogtudományunk erőt merít azoknak a nagy jogászoknak és államférfiaknak példaadásából, akik nagy tudásukkal és hazaszeretetükkel a nemzetet nemcsak a végveszélytől mentették meg, hanem azt a fejlődés igen magas fokára emelték.

De nehéz munkájához jogtudományunk az Akadémia hathatós támogatását is kéri. Az Akadémia mindig lelkesen felkarolta a magyar jogtudomány minden törekvését, mely a magyar jogi tudás mélyítését tűzte ki céljául. Kétségkívül ezt fogja tenni abban az új században is, melynek küszöbét most lépi át s amelyben a magyar jogtudományra az eddigieknél sokkal nehezebb feladatok hárulnak.

Ebben a tudatban a magyar jogtudomány művelőinek teljes a bizalma aziránt, hogy küzdelmüket az ország régi nagyságának kivívásáért és boldogabb jövőjének előkészítéseért teljes siker fogja koronázni.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.